

І. В. ШАПОВАЛОВА

аспірант

Класичний приватний університет

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ: ПРОЕКЦІЯ НА САМОРЕАЛІЗАЦІЮ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті порушено проблему підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення в контексті професійної самореалізації; підкреслено необхідність створення педагогічних умов для творчого самовираження студентів у процесі професійної освіти. Акцентується увага на тому, що прагнення особистості до усвідомлення та вдосконалення своїх професійних якостей, знань, умінь, навичок з метою активного якісного перетворення внутрішнього світу і саморозвитку є важливою умовою формування готовності студента до професійного самовдосконалення протягом усього життя. Досвід роботи над собою виступає передумовою професійного саморозвитку особистості як професіонала.

Ключові слова: майбутній вчитель фізичної культури, професійна освіта, розвиток, самореалізація, професійне самовдосконалення, фізичне виховання, формування.

Динамізм сучасних соціальних процесів актуалізує проблему збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління, підвищуючи роль фізичної культури в житті кожної людини. Це обумовлює необхідність професійної підготовки кваліфікованих вчителів фізичної культури, здатних до професійного саморозвитку, творчих пошуків, повноцінної творчої самореалізації та безперервного самовдосконалення протягом усього життя.

Головною метою розвитку освіти України визнано створення умов для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина, формування покоління, здатного навчатися впродовж всього життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства: сприяти консолідації української нації, інтеграції України в європейський і світовий простір як конкурентоспроможної і процвітаючої держави [1, с. 232].

Сьогодні у процесі підготовки фахівців із фізичного виховання існують протиріччя між традиційними цільовими установками на підготовку майбутніх учителів фізичної культури і необхідністю модернізації процесу професійної підготовки відповідно до сучасних тенденцій розвитку освітньої системи.

Причиною протиріч, що виникли у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, вважаються наступні: 1) невідповідність традиційних цільових настанов на підготовку майбутніх учителів фізичної культури сучасним концепціям розвитку фізичного виховання в системі вищої освіти; 2) превалювання окремих підходів у вирішенні проблем підготовки педагогічних кадрів і об'єктивна необхідність комплексного впровадження нових освітніх технологій; 3) необхідність модерні-

зації процесу професійної підготовки відповідно до сучасних тенденцій розвитку освітньої системи та відсутністю механізму такого впровадження у практику роботи з урахуванням сучасних інформаційних, організаційних, науково-методичних досягнень.

Вимоги часу детермінують необхідність підготовки вчителів фізичної культури, здатних швидко й адекватно реагувати на виклики суспільства, бути всебічно розвиненими, творчо активними, професійно компетентними, здатними сприймати ринкові перетворення, легко адаптуватися до змін життя, вільно оперувати отриманими знаннями. Особливе місце у структурі такої підготовки належить формуванню мотивації потреби майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення, безперервному творчому саморозвитку та самоосвіти особистості, підвищенню професійної культури.

Актуальність проблеми посилюється не тільки очікуваннями суспільства щодо вчителів фізичної культури, готових до професійного самовдосконалення протягом усього життя, а й зростаючою потребою особистості студента в перманентному саморозвитку.

Мета статті – розкрити наукові погляди на проблему підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення; висвітлити філософські, педагогічні, психологічні підходи до тлумачення поняття “професійне самовдосконалення”; визначити особливості підготовки майбутніх педагогів фізичного виховання в контексті їхнього творчого саморозвитку.

Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців досліджували Н. Абашкіна, В. Биков, Г. Васянович, П. Воловик, Г. Гуревич, І. Зязюн, Н. Ничкало, Т. Нейлор, Л. Пухівська, Л. Романишина, С. Сисоєва, М. Сметанський, Л. Сущенко, І. Хейстер, П. Яковишин та ін.). Теоретико-методичні основи професійної підготовки майбутнього вчителя розробили В. Бондар, Н. Дем’яненко, М. Євтух, Н. Кузьміна, В. Семиченко та ін.

Специфіці підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічного самовдосконалення присвячені праці таких вчених, як: Г. Аксьонова, Г. Балл, А. Борденюк, Ю. Долинська, С. Єлканов, В. Калошин, Ю. Калугін, А. Кучерявий, М. Костенко, М. Лазарєв, А. Малихін, І. Наумченко, Є. Пехота, Т. Степанова, Т. Сущенко, П. Харченко, Т. Шестакова та ін.

Ключові орієнтири підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення ґрунтуються на висновках таких вчених, як: А. Барабанов – про важливість вищої фізкультурної освіти; І. Головін – відносно самовиховання в процесі професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту; А. Гречко – про вдосконалення методики професійної підготовки студентів на основі формування адекватної самооцінки вчителя фізичної культури; В. Каргаполов – про необхідність професійного становлення викладача фізичної культури; Б. Шиян – щодо важливості теоретико-методичних основ підготовки вчителів фізичної культури в педагогічних вузах.

Цей процес передбачає створення професійно орієнтованого, педагогічно комфортного освітнього середовища; забезпечення творчої співпраці та духовної взаємодії студентів і викладачів на діалогічних засадах; конструювання ситуацій для активізації самостійності студентів, їх творчого підходу до виконання завдань, пробудження прагнення до особистісного самовираження, творчої самореалізації, професійного самовдосконалення; використання інноваційних технологій; організацію творчої проектної діяльності студентів; варіативність професійної підготовки з орієнтацією на індивідуально-творчий розвиток особистості.

Професійне самовдосконалення педагога – це “цілеспрямована, систематична, високоорганізована і творча діяльність вчителя, яка полягає у самостійному поглибленні і розширенні професійно-педагогічних знань, розвитку професійно значущих умінь, здібностей і якостей особистості” [2, с. 12]; це – творча самодіяльність, яка базується на внутрішніх прагненнях і установках [3]; креативна педагогічна діяльність вчителя з підвищення своєї професійної та загальної культури, з самовиховання і саморозвитку професійно-значущих якостей, педагогічної креативності, створення власної творчої лабораторії [4].

Самовдосконалення особистості визначають як явище, що стосується цілісної зміни особистості, а не поліпшення окремих її властивостей і здібностей [5]. Для самовдосконалення особистості важливий моральний зміст, здатність до утворення загальнолюдських моральних цінностей [6].

Застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання передбачає досягнення такого кінцевого результату освіти, який можна розглядати як сформованість у випускника професійних компетенцій як єдності узагальнених знань і вмінь, універсальної готовності до вирішення соціальних і професійних завдань, що визначають володіння власне професійною діяльністю на високому рівні, готовність до інновацій у професійній сфері.

Якщо раніше основною метою підготовки вчителя фізичної культури було технологічне зростання, то сьогодні акцент робиться на його особистісному розвитку, що є наслідком самоорганізації та узагальнення діяльнісного й особистісного досвіду майбутнього фахівця. З таких позицій компетентність розглядається як категорія, зумовлена рівнем професійної освіти, досвідом й індивідуальними здібностями педагога і припускає, разом із технологічно-педагогічною готовністю до вирішення професійних завдань, його гуманну педагогічну позицію, ціннісне ставлення до педагогічної діяльності і високий рівень загальної та професійної культури.

Компетентнісний підхід відображає інтегральний прояв професіоналізму, в якому поєднуються елементи професійної та загальної культури, досвіду педагогічної діяльності та педагогічної творчості, що конкретизується в певній системі знань, умінь, готовності до професійного вирішення педагогічних завдань і проблем [7]. Компетентність на сучасному етапі є

показником якості вищої освіти, що формує основи професійного аспекту, необхідного для ухвалення рішень і діяльності у сфері обраної професії.

У сучасних умовах професійна компетентність майбутнього вчителя стає основним системоутворюючим фактором, що визначає зміст освіти, зокрема педагогічної. Професійна компетентність набувається людиною протягом життя в процесі цілеспрямованого навчання, а отже, поняття “компетентність” і “навчання” тісно взаємопов’язані.

Важливе місце в моделі підготовки майбутнього вчителя фізичної культури займає визначення змісту та структури його професійної діяльності, обсяг виконуваних ним педагогічних функцій; рівень вимог до кожної з них, знань, умінь і навичок, необхідних для повноцінного виконання професійних обов’язків. Ефективність виконання педагогічних функцій (навчання та виховання) забезпечується плануванням роботи з фізичної культури, організацією системи фізичного виховання, контролем, обліком і аналізом ефективної педагогічної діяльності.

Потреба майбутнього вчителя у самовдосконаленні підтримується його активністю, переконаннями, професійним світоглядом, ціннісними орієнтаціями та ін. У процесі саморозвитку людини разом із неусвідомленими формами (наслідування, копіювання та ін.) виділяються й усвідомлюються самовиховання та самовдосконалення, що відрізняються один від одного природою самотворчої активності та масштабом перетворень.

Особистість майбутнього вчителя фізичної культури реалізує свої здібності, постійно самовдосконалюючись, роблячи свій власний внесок у культурно-історичний розвиток суспільства. У процесі навчання у вищому навчальному закладі активність самовдосконалення повинна бути домінуючою, і завдання вузу – дати можливість для реалізації цієї активності.

На наш погляд, самовдосконалення вчителя фізичної культури включає в себе самопізнання, творче самовизначення, самоврядування, прагнення до самореалізації. Саморозвиток майбутнього вчителя – це процес безперервного самотворення та вдосконалення особистісних і професійних якостей педагога, що допомагає піднятися на вищий рівень і компетентно вирішувати життєво необхідні проблеми та професійні завдання. Сучасна педагогічна наука трактує розвиток і саморозвиток особистості як єдиний, цілісний процес.

Метою підвищення кваліфікації є актуалізація професійно-психологічного потенціалу фахівців. Досягнення цієї мети здійснюється в процесі вирішення наступних завдань:

- мотивування саморозвитку, самоосвіти, професійного зростання, кар’єри;
- підвищення компетентності: педагогічної, соціальної, економічної, правової, спеціальної, екологічної та ін. ;
- розвиток психологічних властивостей, професійно важливих якостей, корекції професійних форм поведінки;
- розвиток персональної компетентності та корекції професійно-психологічного профілю фахівця;

– формування соціальної, професійної та персональної компетенції;
 – забезпечення умов саморозвитку, самоосвіти та самоствердження особистості.

Серед основних функцій процесу підготовки студента до професійного самовдосконалення можна виокремити такі, як:

1) діагностична, що передбачає визначення нахилів і здібностей, виявлення рівня їх підготовленості й індивідуально-психологічних особливостей із метою забезпечення ефективності підвищення кваліфікації;

2) компенсаторна, пов'язана з ліквідацією прогалин в освіті, обумовлених недоотриманням знань майбутніми учителями фізичної культури через застарівання раніше придбаних знань, із необхідністю більш глибокого оволодіння предметно-професійними та педагогічними знаннями й уміннями;

3) адаптаційна, що припускає розвиток інформаційної культури, навчання самоосвіти, основам педагогічного менеджменту з метою орієнтації в діяльності;

4) пізнавальна – забезпечує задоволення інформаційних, професійних та інтелектуальних потреб особистості;

5) прогностична, яка розкриває творчий потенціал, виявляє їх можливість та готовність до професійно-педагогічної діяльності.

Професійне самовдосконалення пов'язане з поглибленням, вдосконаленням й оновленням знань і умінь із навчальної дисципліни. Світові соціально-економічні та технологічні зміни висувають нові, сучасні вимоги до підготовки майбутніх учителів фізичної культури. У процесі професійного розвитку та становлення змісту підструктур, відбувається їх взаємодія та інтеграція, що призводить до утворення інтегрованих професійних якостей (ключових кваліфікацій), які забезпечують конкурентоспроможність, професійну мобільність, продуктивність професійної діяльності, сприяють професійному зростанню, підвищенню кваліфікації та розвитку фахівця.

Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення невідривно пов'язана з когнітивною сферою. Але традиційна когнітивно-орієнтована освіта вирішує в основному завдання формування знань, умінь і навичок, а розвиток і виховання учнів розглядається як “побічний продукт” процесу навчання. Таке навчання направлено на підготовку фахівця, а не професіонала. Когнітивна сфера – сфера психології людини, пов'язана з пізнавальними процесами. Когнітивний розвиток – це процес формування та розвитку когнітивної сфери людини, зокрема його сприйняття, уваги, уяви, пам'яті, мислення та мови.

На розвиток готовності майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення суттєво впливають педагогічні умови, що створюються вищим навчальним закладом, зокрема: 1) комфортне, професійно орієнтоване освітнє середовище, яке надає всі можливості для самовираження студента (у процесі інтерактивних лекцій, дискусій, розробки шкільних уроків із фізкультури, публічного захисту творчих проєктів, самостійного проведення практичних і лабораторних занять тощо);

2) творчий підхід до управління процесом формування готовності студентів до особистісного та професійного самовдосконалення; 3) забезпечення варіативності фізкультурно-педагогічної підготовки з пріоритетною орієнтацією на розвиток індивідуальних фізичних і творчих можливостей особистості кожного студента (вибрані за власним бажанням студента професійно спрямовані курси підсилюють мотивацію навчання, що підвищує рівень професійної підготовки); 4) використання індивідуальних, колективних, навчально-творчих завдань, стимулюючих прояв здатності до самовдосконалення та вміння працювати в команді; 5) постановка проблемних завдань, вирішення яких передбачає педагогічне співробітництво та духовну взаємодію; 6) організація спільної спортивної та педагогічної діяльності студентів і викладачів, що сприяє накопиченню та передачі досвіду роботи; 7) поєднання індивідуальної та колективної форм навчальної діяльності студентів; 8) конструювання педагогічних ситуацій, що стимулюють творче мислення, саморозвиток культури діалогу, творчий підхід до вирішення професійних завдань; педагогічне співробітництво студентів і викладачів на діалогічних засадах; 9) гуманістичні міжособистісні відносини як базова основа розвитку та самовдосконалення особистості; 10) використання інноваційних технологій, що передбачає вивчення індивідуальних професійно значущих здібностей студентів і їх подальший творчий саморозвиток у процесі навчання; 11) забезпечення взаємозв'язку вищої школи з професійним середовищем; 12) посилення професійної спрямованості викладання кожної навчальної дисципліни.

Таким чином, аналіз наукових праць підтверджує, що професійне самовдосконалення майбутнього вчителя фізичної культури – це прагнення особистості педагога до усвідомлення та вдосконалення своїх професійних якостей, знань, умінь, навичок із метою активного якісного перетворення внутрішнього світу та саморозвитку, що є важливою умовою формування готовності студента до професійного самовдосконалення протягом усього життя. Досвід роботи над собою виступає передумовою професійного самовиховання, припускає свідому роботу з саморозвитку особистості як професіонала.

Щоб виховати здорову націю, необхідно ще в шкільному віці формувати та закріплювати у свідомості дітей навички здорового способу життя, а зробити це може тільки такий вчитель фізичної культури, який постійно дбає про безперервне професійне та особистісне самовдосконалення, що забезпечує оптимальну продуктивність праці та неодмінну наявність особистісних компонентів. Саме таку готовність до самовдосконалення у майбутніх учителів фізичної культури покликано сформувати під час навчання студентів у вищому навчальному закладі. Теоретична значимість і недостатня практична розробленість проблеми відкривають перспективи для подальшого її дослідження.

Список використаної літератури

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті / Вища освіта в Україні: Норматив. – прав. регулювання / За заг. ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського. – К. : Форум, 2003.

2. Чемерилова И. А. Формирование готовности будущего педагога к профессиональному самосовершенствованию / И. А. Чемерилова. Автореф. дис... канд. пед. наук. – Чебоксары, 1999. – 22 с.

3. Скворцова К. Г. Формирование у студентов педагогического вуза готовности к профессиональному самосовершенствованию / К. Г. Скворцова. Дис. ... канд. пед. наук. – Кострома, 1996. – 142 с.

4. Сисоева С. О. Основы педагогічної творчості вчителя: навч. посібник / С. О. Сисоева. – К., 1994. – 112 с.

5. Тертычная В. Ф. Самосовершенствование личности: культурологический аспект / В. Ф. Тертычная. Автореф. дис. ... канд. филос. наук. – Харьков, 1999. – 21 с.

6. Лозовой В. А. Самовоспитание личности как философско-социологическая проблема / В. А. Лозовой. Автореф. дис. ... д-ра филос. наук. – К., 1991. – 33 с.

7. Єрмаков І. Навчання і компетентність: пошуки сенсу і змісту / І. Єрмаков // Завуч (Шкільний світ). – 2005. – №19. – С. 3–4.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2015.

Шаповалова И. В. Подготовка будущих учителей физической культуры к профессиональному самосовершенствованию: проекция на самореализацию в педагогической деятельности

В статье затронута проблема подготовки будущих учителей физической культуры к профессиональному самосовершенствованию в контексте профессиональной самореализации, подчеркнута необходимость создания педагогических условий для творческого самовыражения студентов в процессе профессионального образования. Акцентируется внимание на том, что стремление личности к осознанию и совершенствованию своих профессиональных качеств, знаний, умений, навыков с целью активного качественного преобразования внутреннего мира и саморазвития является важным условием формирования готовности студента к профессиональному самосовершенствованию на протяжении всей жизни. Опыт работы над собой выступает предпосылкой профессионального саморазвития личности как профессионала.

Ключевые слова: *будущий учитель физической культуры, профессиональное образование, развитие, самореализация, профессиональное самосовершенствование, физическое воспитание, формирование.*

Shapovalova I. Training of Teachers of Physical Culture to Professional Improvement: Projection on Self-Realization in Teaching Activities

The article touches upon the problem of training of future teachers of physical culture to professional self-improvement in the context of professional self-realization; stressed the importance of establishing educational environment for creative expression students in the process of professional education. Focuses on the fact that the desire of the individual to the realization and improvement of their professional skills, knowledge, abilities, skills for active qualitative transformation of inner peace and self-development is an important condition for the formation of readiness of the student for professional self-development throughout life. Experience of working on ourselves is a prerequisite for professional self-development of personality as a professional. It is emphasized that in order to foster a healthy nation, a need still of school age to form and reinforce in the minds of children the skills of a healthy lifestyle, and can only be done by a teacher of physical culture, which is committed to continuous personal and professional self-improvement, ensuring optimal performance of pedagogical work and constant self-development of teachers.

The aim of the work is to reveal the scientific views on the issue of training of future teachers of physical culture to professional self-improvement; to illuminate philosophical, pedagogical, psychological approaches to the interpretation of the term “professional self-improvement”.

Key words: *future teacher of physical culture, professional education, development, self-realization, professional self-improvement, physical education, formation.*